

DISKUSE O FILOSOFICKÝCH PROBLÉMECH BIOLOGIE

M. ŘEHÁK

Katedra dialektického a historického materialismu Přírodovědecké fakulty UK uspořádala dne 7. ledna 1963 diskusi *O sporných otázkách současné biologie*. Jako podklad pro diskusi posloužila podnětná práce E. Filové *Materialismus a idealismus v biologii*.^{*} Autorka se diskuse osobně zúčastnila.

Úvodní slovo k diskusi přednesl J. Kops (katedra DHM PFUK). Ve svém příspěvku se zabýval některými aktuálními otázkami spolupráce marxistických filosofů a biologů. Zdůraznil, že v rozvoji současné vědy je možno pozorovat dvě základní tendence: a) stále hlubší diferenciaci a specializaci věd z jedné strany, b) syntézu řady speciálních oblastí a rozvoj množství hraničních vědeckých disciplín ze strany druhé. Kromě toho, rychlá tempa vědeckého výzkumu si vyžadují ve stále větší míře zobecňování, interpretaci a zařazování nových objevů do kontextu starých poznatků. Často také vystupuje do popředí otázka přehodnocování starých názorů a koncepcí, vytváření a ověřování názorů nových. Z těchto vývojových tendencí současné vědy vyplývá nutnost filosofického ozřejmování vědeckých závěrů a tedy i nutnost teoretické orientovanosti a filosofické podkutosti vědeckého pracovníka.

Potřeba vědecké filosofické interpretace se pocituje i v biologických vědách, které, i když obsahují oblasti velmi teoretické (například evoluční teorie, teorie dědičnosti a pod.), přesto nevystačí samy jako filosofický základ pro konkrétní vědní výzkum.

J. Kops dále poukázal na to, že právě v případě marxistické filosofie a biologických věd může mít spolupráce filosofů a biologů velmi plodný charakter, neboť sama marxistická filosofie je vědou, vědeckou filosofií. Přitom tuto spolupráci třeba chápat oboplně. Je zřejmé, že nejen marxistická filosofie dává biologovi všeobecný filosofický názor, správnou světonázorovou orientaci, slouží mu svou ontologickou, gnoseologickou, metodologickou i ostatními stránkami (funkcemi), ale že v průběhu vývoje marxistické filosofie sama biologie velmi kladně ovlivňovala utváření a rozvoj marxistické filosofie. Je známo například, že F. Engels vysoko hodnotil velký význam, který měla Darwinova evoluční teorie a rovněž buněčná teorie pro formování vědeckého světového názoru. Také v současnosti úspěchy biologických věd kladně napomáhají dalšímu rozpracování takových filosofických kategorií a problémů, jako je kategorie vývoje, kvantity, kvality, skoku, celku a části, jednotlivého a všeobecného, struktury, formy, podstaty a funkce, otázky dialekticko-materialistického pojetí determinismu atd.

V další části svého úvodního příspěvku se J. Kops podrobněji zabýval některými nedostatky spolupráce marxistických filosofů a biologů v období kultu osobnosti. Poukázal na to, že hlavním nedostatkem na tomto úseku ve vzpomínaném období bylo především vulgárně zjednodušené chápání vztahu marxistické filosofie a biologie a s tím související nesprávné pojetí třídnosti věd, které vedlo k vytváření bariery mezi vědou

* E. Filová, *Materialismus a idealismus v biologii*, Osveta, Bratislava 1962.

v socialistických a kapitalistických zemích (koncepce „buržoazní biologie“, „buržoazní genetiky“ a pod.). Boj světonázorový, ideologický byl často neoprávněně ztotožňován s bojem jednotlivých vědeckých škol, teorií, což vedlo k tomu, že tvořivě kritický vztah k výsledkům biologie v kapitalistických zemích byl nahrazován jednoznačně negativistickým zavrhováním. Přezkoumání tohoto zjednodušeného pojetí vztahu marxistické filosofie a biologických věd je třeba chápat jako důležitou součást překonávání dogmatického balastu, rozšířeného ve vzpomínaném období v marxistické filosofii a vědecké práci vůbec, jako důležitý předpoklad dalšího rozvoje plodné spolupráce marxistických filosofů a biologů. Zároveň je třeba v současnosti bojovat i proti vulgárnímu odmítání výtobytků sovětských vědeckých škol (mičurinské biologické školy, pavlovské školy) a proti nekritickému poměru k některým koncepcím, které jsou v té či oné míře poznamenány filozofickým idealismem (korpuskulární genetiky, Bertalanffyho evoluční koncepce, neurofyziologická koncepce, J. C. Ecclesa a pod.).

Diskuse, ve které vystoupilo celkem 20 soudruhů, byla obsahově zaměřena k těmto otázkám:

1. Zkušenosti z dosavadního zaměření a náplně pedagogické přípravy studentů a aspirantů-biologů na úseku teoretických a filosofických problémů biologie.

2. Okruh a směr řešení nejzávažnějších a nejméně jasných filosofických otázek biologie.

3. Část diskusních příspěvků byla věnována kritickým poznámkám a rozboru již vzpomenuuté knihy E. Filové.

Otázkami výuky biologie a filosofie na Přírodovědecké fakultě UK se zabývali ve svých diskusních příspěvcích především soudruzi: docent Májovský (katedra botaniky BFUK), Kováč (katedra organické chemie), J. Kops (katedra DHM PFUK) a E. Filová (Filozofický ústav SAV). Poukázali na nutnost rozšíření přednáškového kurzu z biologie a aktivní účasti členů katedry dialektického materialismu v přípravě tohoto kurzu a také na nedostatky koncepce výuky všeobecné biologie, která se v současné době opírá výhradně o zoologii a je s ní v podstatě ztotožňována. J. Kops (katedra DHM PFUK) zaměřil své vystoupení na otázky teoretické úrovně posluchačů, která, jak zdůraznil ve svém příspěvku, je často dosti slabá. Vyjádřil přesvědčení, že i při dané specializaci by student měl základní všeobecně teoretické otázky ovládat.

Nad příčinami nedostatečné teoretické a světonázorové připravenosti posluchačů a odborníků biologického směru se hlouběji zamyslela ve svém diskusním příspěvku E. Filová (Filozofický ústav SAV). Upozornila, že v nedostatečné zainteresovanosti biologů na světonázorových problémech nejsou vinni jen sami biologové, ale i filosofové. Kromě toho, třeba vidět, že větší či menší zájem o světonázorovou problematiku ze strany biologů je také objektivně historicky podmíněn. Musíme vycházet z toho, jak se tyto vědy (biologie a filosofie) vyvíjely u nás v minulosti. Ve filosofii například naše národy nemají solidní materialistickou tradici. Nemají ani tradici v hlubším rozboru přírodních věd ze strany filosofů. Odborné přírodní vědy byly v minulosti u nás zaměřeny, v porovnání s jinými zeměmi, spíše úzce empiricky, nežli teoreticky. Pravda, v posledních desetiletích se vyskytli teoretici v oblasti biologie i u nás, hlavně v českých zemích. Byli to například představitelé vitalistického a holistického směru. Jejich klad byl alespoň v tom, že vůbec stavěli teoretické otázky a že se o těchto problémech u nás psalo. Na Slovensku však nebylo ani této tradice. Proto výchova odborníků — biologů se provádí u nás ještě i dnes často v duchu úzkého empirizmu, v duchu pouhého ovládnutí empirických metod a faktů. To vede k tomu, že se nepociťuje u některých přírodovědců či studentů přírodovědeckého směru potřeba filosofického vzdělání. Také naši filosofové se ještě nedostatečně orientují na rozpracování filosofické

problematiky přírodních věd. Je třeba proto postupně vytvářet předpoklady k tomu, aby se daná situace změnila.

Druhá část diskusních příspěvků byla zaměřena k některým sporným otázkám současné biologie. Diskuse ukázala, že k takovým otázkám bezesporu patří v první řadě filosofická problematika soudobé genetiky. K některým světonázorovým a metodologickým otázkám současné genetiky zaměřila svá vystoupení celá řada diskutujících. Z nich vybíráme: soudruh Dejmek (katedra DHM SUDL Bratislava) upozornil ve svém diskusním příspěvku na nedostatky kritiky korpuskulární teorie dědičnosti. Je nesprávné, řekl, že se k vyvrácení určitých názorů tohoto směru používá všeobecných tvrzení, že se nebere do úvahy evoluce tohoto směru. Kritika by se měla zaměřit především na současné práce tohoto druhu.

Filosofickým otázkám současné genetiky věnoval své vystoupení i profesor Valšík (katedra antropologie a genetiky PFUK). Zdůraznil, že Lysenkovo tvrzení „dědičnost je metabolismus“ je v podstatě správné. Genetika je experimentální věda. Experiment by ovšem měl být dělán za standardních podmínek. Při převodu laboratorních výsledků do praxe je proto třeba se na ně dívat opatrně. Právě zde se vyskytovaly určité nedostatky. Lysenko vyhmátl slabiny západní genetiky. Jsou na západě i dnes lidé, kteří vidí jenom gen a absolutizují ho. Přicházejí tak často až k rasistickým závěrům. V tomto směru třeba vézt i kritiku.

Soudruh Kováč (katedra organické chemie PFUK) podrobil kritice nedostatky spolupráce filosofů a biologů v období kultu osobnosti. Poukázal na to, že nikde jinde nezažili vědeckí pracovníci takové trpké zkušenosti, jako právě na úseku biologie. Filosofie se zde kompromitovala proto, neboť za filosofické problémy se pokládaly problémy, které ve skutečnosti takovými nebyly. Nedomnívá se, že situace v genetice je tak nejasná, že by filosofové nemohli dělat závěry. Vyjádřil dále názor, že se západní genetika měnila ne pod vlivem Lysenkovi kritiky, nýbrž pod vlivem nových experimentálních faktů.

K otázkám filosofické problematiky genetiky dále diskutovali: J. Kops (katedra DHM PFUK), který kritizoval dogmatický ráz kritiky formální genetiky ze strany některých marxistických filosofů, například G. V. Platonova, M. Řehák (katedra DHM LFUK), který se zabýval otázkou světonázorového charakteru weismanisticko-morganistické koncepce dědičnosti v její „klasické“ podobě, a další soudruzi.

Poslední tematická oblast diskusních příspěvků byla věnována bezprostředně poznámkám a kritickým připomínkám ku knize E. Filové *Materialismus a idealismus v biologii*.

Soudruh Čikovský (vědecký aspirant PFUK) ve svém vystoupení uvedl jako určitý nedostatek práce E. Filové to, že autorka čerpala převážně z anglických a německých pramenů, že se ve větší míře neopírala o ruské prameny, například o Sečenova, z kterého vycházel I. P. Pavlov a řada dalších vědců. Docent Májovský (katedra botaniky PFUK) k tomu podotkl, že práce měla upozornit na to, co u nás bylo udomácněné. Nedostatek in koncepti diskutované práce vidí spíše v tom, že jsou v ní z ideových zápasů v biologii vzaty jen příklady a zase jen příklady se odpovídá. Práce tak trpí nedostatečnou plastičností, vyvolává u čtenáře pocit záměrnosti. Bylo by třeba tuto knihu proto rozšířit a vzít zřetel i na uvedený psychologický aspekt. Soudruh Magerčák (vědecký aspirant PFUK) vidí určitý nedostatek diskutované knihy v tom, že zde chybí nejmodernější část. Třeba věnovat v knize více místa analýze současných problémů biologie. Hlavně sovětská biologická škola pro to poskytuje dostatek vhodného materiálu. Také otázkám teorie dědičnosti třeba věnovat v knize více pozornosti. I když to jsou otázky velmi složité a ožehavé, nesmíme se jim vyhýbat. Za velmi cenné a zdařilé pokládá soudruh Magerčák pasáže, týkající se kritiky teorie emergentní evoluce

(Alexander, Morgan). Na nutnost rozšíření práce o analýzu aktuálních problémů biologie, například otázky hranic a možností aplikace kybernetiky v biologických disciplínách, upozornil ve svém vystoupení také soudruh Kováč. Docent Májovský k tomu podotkl, že velký význam má ovšem i historický přístup k světonázorovým a metodologickým problémům současné biologie. Proto musíme věnovat pozornost i minulým směrům.

A. Jašek (katedra DHM filosofické fakulty — Brno) upozornil na nedocenení metodologických otázek v současné biologii. Filosofové se těmito otázkami málo zabývají a také málo je znají. V tomto směru je práce E. Filové krokem vpřed, neboť autorka v ní soustředila pozornost právě na tyto otázky.

Diskusi shrnula a uzavřela E. Filová. Zdůraznila ve svém závěru, že na současné etapě spolupráce filosofů a biologů vystupuje do popředí především potřeba rozpracovat metodologické problémy biologických disciplín, jak na to ve svém vystoupení správně upozornil soudruh Jašek. Dosavadní práce filosofů se totiž zaměřovala převážně na ontologické problémy, přičemž se často zacházelo až do spekulace. V biologii se však zejména v posledních letech velmi rozšířily formalizační postupy. Zároveň se ukazuje, že tyto postupy mají určitou hranici. Jimi možno vyjádřit určitý stav, ne dialektiku procesu. Vážnou metodologickou otázkou, jak to bylo zdůrazněno i v diskusi, je otázka uplatnění kybernetických metod. Zde se setkáváme s dvěma extrémními stanovisky: buď se tyto metody zahrnují, nebo se absolutizují. Vzniká přirozeně otázka jak postupovat dále. Cesta je jen jedna: rozpracovat nové postupy. Filosofové musí přejít od deklarování dialektické logiky k jejímu konkrétnímu rozpracování. Musíme udělat dialektickou logiku nástrojem vědeckého výzkumu. Filosof ve všech těchto otázkách může ovšem jen pomoci. Ne říci jednoznačně „ano“ nebo „ne“. Ve spolupráci biologů a filosofů je vůbec třeba se vyvarovat mentorování se strany filosofů. Filosofické a speciálně vědecké poznání je jeden proces. Jde zde o dvě stránky poznání. Je to dialektický, vztah, ve kterém ani jednu, ani druhou stránku nelze nadřazovat. E. Filová se potom ještě vyjádřila k některým připomínkám ku své knize.

Zasedání zakončil M. Kusý, vedoucí katedry DHM na Přírodovědecké fakultě UK.

Diskuse o filosofických problémech biologie, kterou uspořádala katedra DHM PFUK, byla přes určité nedostatky (především příliš široký okruh problémů a z toho vyplývající určitá roztříštěnost), nesporně úspěšným počátkem pro další ještě užší a plodnější spolupráci biologů a filosofů této fakulty.